

Digter eller Præst

Konflikten bag Søren Kierkegaards litterære Virksomhed

af G. MALANTSCHUK

Søren Kierkegaards litterære Virksomhed kan betragtes og er allerede blevet betragtet udfra mange forskellige Synspunkter, men saa vidt jeg ved, har man endnu ikke behandlet, ja, maaske knapt været opmærksom paa, den Konflikt, der laa bag denne Virksomhed, en Konflikt, der udspillede mellem hans Trang til digterisk Udfoldelse og hans stadig tilbagevendende Ønske om at blive »Landsby-Præst«. ¹ I det følgende skal det forsøges i korte Træk at skildre Baggrunden for denne Konflikt, som udelukkende omtales i hans Papirer, og at tegne dens Forløb under Forfatterskabets Tilblivelse.

Som det vil vise sig, var det netop Spændingen mellem disse to Muligheder: Digter eller Præst, som ansporede ham til at finde den bedste Maade at tjene Kristendommen paa, og som derved gav hans Forfatterskab den særlige Originalitet, som han selv var sig bevidst, og som han giver Udtryk for i følgende Ord: »Man kan nu gjøre ved mig hvad man vil, forhaane mig, misunde mig, lade være at læse mig, slaae mig i Hatten, slaae mig ihjel: det kan man i al Evighed ikke negte, hvad der var min Idee og mit Liv, at det var en af de originaleste Tanker i mange Tider, og den originaleste Tanke i det danske Sprog: at Christendommen behøvede en Maieutiker og jeg forstod at være det – medens Ingen forstod at paaskjønne det.« ²

Vi ser nu nærmere paa Baggrunden for og de forskellige Faser af den indre skjulte Konflikt, som Kierkegaard giver Udtryk for i sine Papirer, og som kaster Lys over væsentlige Sider af hans Forfatterskab.

Kierkegaard opbygger sin litterære Virksomhed paa den Maade, at den hovedsagelig forløber i tre parallelle Lag: hans Dagbogsoptegnelser, Skrifter

¹ Uden at gå ind paa Kollisionen mellem Digter og Præst har Pastor Villads Christensen i sin vægtige Bog: Søren Kierkegaard. Kbh. 1964, i Afsnittet: »En Præstegerning i Søgelyset« behandlet Kierkegaards Overvejelser over at søge Præsteembede.

² Pap. VIII¹ A 42.

under eget Navn og de pseudonyme Skrifter. Da Dagbogsoptegnelserne er meget vigtige til Belysning af vort Emne, maa der i faa Ord gøres Rede for deres Plads i Forfatterskabet.

Allerede med sine Dagbøger har Kierkegaard skabt noget ganske enestaaende og originalt. Disse Optegnelser begynder nogle Aar forud for hans offentlige Forfattervirksomhed og fortsætter til hans Død. Dette var Kierkegaards skjulte litterære Virksomhed, om hvilken ingen af hans Medlevende havde nogen Anelse. Vi kender ingen Forfatter, som med samme Konsekvens har skabt et skjult Forfatterskab, som først skulde frem efter hans Død.

Sine Optegnelser i Dagbøgerne har Kierkegaard betragtet som en nyttig Forberedelse til selve den offentlige litterære Virksomhed. De fleste af disse Optegnelser er forfattet i en aforistisk Form, og paa dem passer den Karakteristik, som P. M. Møller giver af sine Strøtanker: »Strøtanker, som Frugten af Øieblikkets klarere Anskuelse, er poetiske ved deres aphoristiske Form, ikke videnskabelige. De er Tænkningens Culminationspuncter.«³ I sine Papirer samler Kierkegaard altsaa et enormt Reservoir af saadanne »Tænkningens Culminationspuncter« vedrørende de Emner, han arbejder med; nogle af disse Tanker bruger han derefter under sin offentlige litterære Virksomhed, andre efterlades til os som en udtømmelig Kilde af Impulser, der kan lede os til Gennemtænkning af Menneskets mest brændende og centrale Spørgsmaal. Kierkegaard var selv klar over Betydningen af sine Dagbogsoptegnelser, og han førte dem ganske bevidst med Henblik paa en posthum Udgivelse. Han siger et Sted følgende om disse Optegnelser: »Meget af Det, som jeg endog blot løst har henkastet i Journalerne, vilde blive af stor Betydning og Indflydelse.«⁴

I disse Journaler fører Kierkegaard ogsaa den stadige Samtale med sig selv angaaende sine personlige Problemer. Det er denne sidste Art af Optegnelser, som er af størst Betydning for vor Undersøgelse. Uden dem vilde vi slet ikke ane, hvor gennemgribende Konflikten mellem Digter og Præst var. Naar man vil se paa Kierkegaards offentlige litterære Virksomhed ud fra denne Konflikt, er det derfor nødvendigt at tage Hensyn til den store Mængde efterladte Optegnelser, der berører den.

³ Efterladte Skrifter af Poul M. Møller. Kbh. 1843. Bd. III, S. 171.

⁴ Pap. X² A 277.

Kierkegaards to første Skrifter, udgivet under eget Navn, berøres endnu ikke af Spørgsmaalet: Digter eller Præst. Det første, »Af en endnu Levendes Papirer« fra 1838, udkommer, før Kierkegaard for Alvor begynder paa det afsluttende teologiske Studium. Problemet er endnu slet ikke dukket op. Det andet Skrift, hans Doktorafhandling »Om Begrebet Ironi«, som udkommer ca. et Aar efter, at han har taget teologisk Embedseksamen, kunde heller ikke gøre Problemet: Digter eller Præst akut. Forfatteren af »Om Begrebet Ironi« betragtede ikke sig selv som Digter, hans Doktordisputats laa helt paa det videnskabelige Plan og skulde vidne om, hvor grundigt Forfatteren havde sat sig ind i bestemte Emner af filosofisk-teologisk Art.

Problemet Digter eller Præst dukker først op med det Værk, som bliver Begyndelsen til Kierkegaards egentlige Forfatterskab, nemlig »Enten – Eller« fra 1843. Som Kierkegaard udtrykkeligt selv siger flere Steder, har hans ulykkelige Forlovelseshistorie med Regine gjort ham til Digter. Han maatte i digterisk Form og under Anvendelse af Pseudonymet meddele sig derom, baade til sin Samtid og vel først og fremmest til Regine.

Han blev en Digter, som i Baghaanden havde Ideer nok til en enorm litterær Produktivitet. Denne store Produktivitet fremmedes yderligere af et personligt Moment, som Kierkegaard beskriver saaledes: »Da jeg forlod hende, da valgte jeg Døden – netop derfor har jeg kunnet arbeide saa enormt.«⁵

Kierkegaard paastaar senere, at han allerede under Arbejdet med »Enten – Eller« havde haft den Tanke lige efter Udgivelsen af det nævnte Værk at søge et Præsteembede. Denne Tanke om at blive Præst paa Landet vender Kierkegaard derefter ustandseligt tilbage til, om end med forskellig Motivering, som vi ser det af de mange Optegnelser i Dagbøgerne. Dette, at Kierkegaard stadig kredser om Muligheden for at blive Præst, kunde tyde paa, at der maaske i den Henseende hvilede en Forpligtelse paa ham over for Faderen. Mange Vidnesbyrd synes at bekræfte denne Antagelse. Saaledes skriver Kierkegaard i 1835 til sin Svogers Broder Peter W. Lund følgende om Faderens Ønske om, at han skulde studere Teologi: »– Hvad smaa Ubehageligheder angaaer, vil jeg kun bemærke, at jeg er ifærd med at læse til theologisk Attestats, en Beskjæftigelse, som slet ikke interesserer og som derfor heller ikke gaaer synderlig rask fra Haanden. Jeg har altid holdt mere af det frie, maaskee derfor ogsaa lidt ube-

⁵ Pap. VIII¹ A 100.

stemte Studium end af den Beværtning ved sluttet Bord, hvor man veed forud, hvilke Gjæster man træffer, og hvilke Retter Mad man faaer hver Dag i Ugen. Da det imidlertid engang er en Nødvendighed, og man knap faaer Lov at komme ind paa de videnskabelige Fællede uden at være indbrændt, og jeg saavel anseer det med Hensyn til min nærværende Sindstilstand for noget Gavnligt for mig, som ogsaa veed, at jeg dermed kan gjøre Fader en stor Glæde (han mener nemlig, at det egenlige Canaan ligger paa den anden Side af theologisk Attestats, men bestiger derhos ligesom Moses forud Thabor og beretter, at jeg aldrig kommer derind – dog vil jeg haabe, at det ikke ogsaa denne Gang gaaer i Opfyldelse), saa faaer jeg vel at gribe mig an.«⁶

Men Kierkegaard opgav dog netop samme Aar sit Studium af Teologien og vendte ikke tilbage til det før efter Faderens Død i Sommeren 1838. Om dette Forhold udtaler Troels-Lund i sin Bog »Bakkehus og Solbjerg« disse gaadefulde Ord: »Denne Opgivelse af det theologiske Studium maatte gaa Faderen nær til Hjerter. Sønnens Uddannelse til Præst var jo det Sonoffer, han havde lovet at bringe Gud.«⁷

Om Kierkegaards Beslutning efter Faderens Død om at afslutte sit theologiske Studium beretter Hans Brøchner: »Han fortalte mig, at hans Fader bestandig havde ønsket, at han skulde tage theologisk Examen, og at de meget jævnlig havde discuteret den Sag. »Saalænge Fader levede, kunde jeg imidlertid forsvare min Thesis, at jeg ikke burde tage den, men da han var død, og jeg ogsaa maatte overtage hans partes i Debatten, saa kunde jeg ikke længere staae mig, og saa maatte jeg beslutte mig til at læse til Examen.«⁸ En vis Sandsynlighed taler for, at naar ogsaa Mynster ønskede Kierkegaard »ud paa Landet«, var det under Indtryk af hans fordums Samtaler med den gamle Kierkegaard og ikke bare, fordi han ansaa Kierkegaard for »en mistænkelig og dog farlig Person«.⁹ Den Tanke ligger nemlig nær, at Faderen, naar han ønskede, at Søren skulde tage theologisk Eksamen, ventede, at han derefter vilde søge Præsteembede.

Men hvordan det end forholder sig i denne Sag, paastaar Kierkegaard, at han har syslet med den Tanke at søge et Præstekald allerede efter Ud-

⁶ Pap. I A 72, S. 51.

⁷ Troels-Lund: Bakkehus og Solbjerg, Bd. III, S. 135.

⁸ Hans Brøchner: Erindringer om Søren Kierkegaard. Udg. af Steen Johansen. Kbh. 1953. S. 21 f.

⁹ Pap VII¹, S. 145.

givelsen af »Enten – Eller«. Han taler derom mangfoldige Steder i sine Papirer.

Den tidligste Optegnelse, hvor Kierkegaard direkte nævner, at han efter Udgivelsen af »Enten – Eller« ønskede at søge et Præstekald, er fra 1847; den er altsaa fire Aar senere end »Enten – Eller«. Kierkegaard udtaler sig først om Tiden omkring Udgivelsen af »Enten – Eller«: »Man saae i mig en Mand, der aspirerede til at blive et høistæret dannet Publikums Yndling, faae Hurraer, blive Tidens »Geniet« paa Stads. Man tog feil, man saae ikke i den første Linie, jeg har skrevet, at jeg var en Bodsprædikant.«¹⁰ Senere tilføjer han: »Det lod sig da heller ikke saaledes see, ei heller var det den Gang saaledes min Tanke, men min Tanke var det at blive Præst.«¹¹ Her nævnes altsaa Tanken om at blive Præst i direkte Forbindelse med Tiden omkring Udgivelsen af »Enten – Eller«.

En yderligere Bekræftelse paa, at Kierkegaard saa tidligt gik med Tanken om at søge et Præsteembede, gives os af nogle Optegnelser fra 1845. Kierkegaard kredser i disse Optegnelser omkring den Mulighed at søge et Præstekald, men nævner som Hindring en skjult Brøde. Han skriver derom: »Det var maaskee rigtigt, at lægge et psykologisk Experiment hen paa et andet Punkt: en vorde Geistlig f. E. der frygter for at blive Geistlig (gjennem Skyld – Situation han gaaer paa et afsides Sted, fordi han end ikke hjemme tør gjøre det af Frygt for Overraskelse, og læser den canoniske Ret for at see, hvilke Synder det er, som Kirken forbyder – dette: de occultis non judicat ecclesia) og dog er det hans eneste Ønske at blive det, netop fordi det synes ham ad den Vei muligt at gjøre noget Fyldest for sin Synd. – Den dialektiske Modsigelse mell. om han gavner Andre ved at fortie sin Skyld, og søge at virke paa en stillere Maade, ell. om det var bedre at rykke ud med Alt.«¹² Og videre: »Jeg har kjøbt et nyt Exemplar af den canoniske Ret for atter at studere om igjen, om jeg tør være Præst igjen – men blot jeg kjøber Exemplaret, gyser det i mig, fordi det er som kunde Boghandleren mærke paa mig, hvilket piinligt Studium jeg gjør af den.«¹³

Paa den Tid er han dog allerede paa den digteriske Bane, og som Digter

¹⁰ Pap. VIII¹ A 419.

¹¹ Pap. VIII¹ A 422.

¹² Pap. VI A 55.

¹³ Pap. VI A 59.

bekender han om sig selv: »Hans Lidelse er, at han bestandig vil være en religiøs Individualitet, og bestandig griber fejl og bliver Digter: altsaa en ulykkelig Forelskelse i Gud.«¹⁴

Med de lige anførte Optegnelser, som igen peger tilbage i Tiden, er vi naaet nær til Tidspunktet for Udgivelsen af »Enten – Eller«.

Indholder af disse Optegnelser gør det i høj Grad sandsynligt, at Kierkegaard har Ret, naar han senere gentagne Gange paastaar, at han allerede under Arbejdet med »Enten – Eller« beskæftigede sig med Tanken om at blive Præst. Det er ogsaa vigtigt at bemærke, at Motivering for Ønsket om at blive Præst, som gives i 1845, falder helt sammen med andre senere Udtalelser om, hvorfor han omkring Tidspunktet for Udgivelsen af »Enten – Eller« netop vilde vælge Præstegerningen. I alle disse Udtalelser angives som Motiv Pønitense-Tanken.

Som en yderligere Bekræftelse paa, at Kierkegaard tidligt har overvejet at blive Præst, kan tjene det Argument, som Pastor Villads Christensen anfører i sin Bog: »Søren Kierkegaard. Det centrale i hans Livssyn«,^{14a} nemlig, at Kierkegaard omtrent et Aar efter Udgivelsen af »Enten – Eller« aflagde homiletisk Prøve og holdt en Dimis-Prædiken. Det kunde ikke siges tydeligere, at der laa Alvor bag hans Tanke om at søge Præsteembede.

Men saa er Spørgsmaalet, hvorfor Kierkegaard da ikke har forsøgt at gøre Alvor af at søge Præsteembede, efter at han har udgivet »Enten – Eller«. Som Svar kan anføres følgende Optegnelse fra 1848: »Det var min Plan, strax Enten – Eller var udgivet at søge et Landsby Kald og sørge over mine Synder. Min Produktivitet kunde jeg ikke tvinge tilbage, jeg fulgte den – naturligviis gik den nu ind i det Religiøse.«¹⁵ Endnu udførligere udtaler han sig om denne Sag i en Optegnelse fra 1853, hvor han bl. a. skriver: »Da jeg forlod »hende« begjerede jeg af Gud Eet, at det maatte lykkes mig at skrive og blive færdig med »Enten – Eller« (dette var ogsaa for hendes Skyld, thi »Forførerens Dagbog« var jo for at støde fra, eller som det hedder i »Frygt og Bæven« »naar Barnet skal vænnes fra, da sværter Moderen sit Bryst«) – og saa ud paa en Præstegaard, dette meente jeg nemlig var et Udtryk for at forsage Verden.

¹⁴ Pap. VI A 43.

^{14a} Se fodnote 1 og endvidere: Breve og Aktstykker vedrørende Søren Kierkegaard. Udg. af Niels Thulstrup. Kbh. 1953. S. 19 f., og Pap. IV C 1 (Dimis-Prædiken).

¹⁵ Pap. IX A 213.

Det med »Enten – Eller« lykkedes mig. Dog skete det ikke, som jeg havde ventet og tilsigtet, at jeg vilde blive hadet, afskyet o: s: v.:, o, nei, jeg gjorde glimrende Lykke.

Altsaa det Ønske, min Begjering opfyldtes betræffende at blive færdig med Enten – Eller.

Nu skulde jeg altsaa have været afsted ud paa en Præstegaard som Landsbypræst. Jeg skylder Sandheden at tilstaae, at efter en saa enorm Produktivitet i saa kort Tid, efter at der saa var blevet en saadan Sensation her hjemme, var hiin Tanke ligesom gaaet mig af Minde. Tillige var der vaagnet i mig en saa stærk Produktivitet, at jeg ikke kunde gjøre den Modstand.

Her skete altsaa noget Andet, jeg blev Forfatter, men svingede ind i Retning af at blive religiøs Forfatter.«¹⁶

Angaaende sin fortsatte Forfattervirksomhed forklarer Kierkegaard flere andre Steder, at eftersom han ikke kunde standse Trangen til litterær Virksomhed, maatte det, at han ikke blev Præst, give sig Udslag i en religiøs Side i Forfatterskabet. Han blev ikke Præst, men han kunde skabe opbyggelig Litteratur. Dette kommer særlig klart til Udtryk i følgende Optegnelse: »Min første Tanke var at standse med Enten – Eller, – og saa strax Landsbypræst. Det skete ikke; men da det ikke skete, blev der ogsaa strax signaliseret religiøst (to opbyggelige Taler).«¹⁷

Til denne Kierkegaards Oplysning maa dog tilføjes, at han allerede i »Enten – Eller« i Slutningen af andet Bind i det saakaldte »Ultimatum« kommer med en opbyggelig Tale. Mærkeligt nok tillægges Talen en Præst, som blev »puttet ind i et lille Præstekald paa den jyske Hede.«¹⁸ Var det mon Faderens Ønske, at Sønnen netop skulde tilbage til sin Faders gamle Hjemstavn som Præst?

Men først med de »To opbyggelige Taler« fra Maj 1843 begynder en selvstændig opbyggelig Linie, som Kierkegaard udgiver under eget Navn.

Hvad den umiddelbart derefter følgende Forfattervirksomhed angaar, saa taler Sandsynligheden for, at Kierkegaard, medens han endnu arbejdede med »Enten – Eller«, har lagt en større Plan for sin litterære Virksomhed, omfattende alle de Emner, som han behandlede i de Skrifter, der blev udgivet i de

¹⁶ Pap. X⁵ A 146.

¹⁷ Pap. X⁵ B 217.

¹⁸ S. V. II, S. 304.

følgende Aar med »Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift« som det sidste. Derfor maatte ogsaa Tanken om at opgive Forfattervirksomheden stadig træde tilbage, indtil Planen var blevet fuldført. Kierkegaard giver følgende korte Beskrivelse af Striden mellem Præst og Forfatter i Perioden mellem Udgivelsen af »To opbyggelige Taler« i 1843 og »Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift« i 1846: »Snart dukkede dog hiin anden Tanke (Landsbypræsten) op igjen. Jeg meente at see i den kortest mulige Tid at blive færdig som Forfatter – og saa Landsbypræst.

Med hvert ny Skrift tænkte jeg bestandigt, nu maa Du bryde af. Meest afgjørende viste det sig dog for mig i Forhold til »Afsluttende Efterskrift«.

Her var det min Tanke at standse – da skrev jeg den Linie om Corsaren.«¹⁹

Kierkegaard fortsætter altsaa efter Udgivelsen af »Enten – Eller« sin Forfattervirksomhed under denne indre Strid mellem to Muligheder. Han har nu to Retningslinier – svarende til de to stridende Tendenser i ham –, efter hvilke han opbygger sit Forfatterskab. I Tilknytning til »Enten – Eller« skaber han nye Værker med pseudonyme Forfattere, hvor han betragter sig selv som Digter med Tyngdepunktet i det æstetiske Omraade. Begyndende med de »To opbyggelige Taler« fra Maj 1843 fortsætter han med en opbyggelig religiøs Linie, som for ham træder i Stedet for Præstegerningen.

Som Digter skaber Kierkegaard først og fremmest de Værker, som han paastaar blev skrevet med Henblik paa Regine. Af de æstetiske Værker gælder dette efter Kierkegaards egen Angivelse saadanne Skrifter som »Enten – Eller«, »Gjentagelsen« og »Frygt og Bæven«, men det maa ikke glemmes, at ogsaa det meste af »Stadier paa Livets Vei« hidrører fra Kierkegaards Overvejelser over hans Forhold til Regine, særlig over dette Forholds ulykkelige Afslutning. Her maa dog tilføjes, at selvfølgelig har ogsaa de Værker, som indeholdt »Vink« til Regine, paa Grund af den store Sum af almenmenneskelig eksistentiel Erfaring Bud til andre end Regine.

Foruden de lige nævnte pseudonyme Værker, hvor Kierkegaard er Digter i egentlig Forstand, udgav han i den første Periode af Forfatterskabet tre andre, hvor den psykologiske eller filosofiske Behandling af Emnerne er overvejende, nemlig »Begrebet Angest«, Philosophiske Smuler« og »Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift«.

¹⁹ Pap. X⁵ A 146, S. 152.

Som vi allerede har set af flere af Kierkegaards Dagbogsoptegnelser, var det hans alvorlige Beslutning efter Udgivelsen af »Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift« at afbryde sin litterære Virksomhed. Men netop paa dette Tidspunkt var det »Corsarstriden« tog sin Begyndelse. — Og ser vi nærmere paa Forholdene paa denne Tid, saa opdager vi, at der foruden dette ogsaa kommer helt nye Momenter ind i Billedet, som alle bidrager til at gøre Valget mellem Digter og Præst til et mere kompliceret Anliggende.

Disse Momenter er følgende:

1. Virkningerne af Kierkegaards Udfordring af »Corsaren«.
2. Kierkegaards nye Syn paa sin Opgave som Digter.
3. Begyndende Kritik af Præstestanden og af Præsteembedet som et Levebrød.
4. Kierkegaards Frygt for sin fremtidige økonomiske Situation.

Disse nye Omstændigheder influerer hver paa sin Maade stærkt paa Kierkegaards Indstilling til de to Muligheder: Digter eller Præst, og Valgets tidligere alternative Klarhed gaar tabt.

Før vi gaar nærmere ind paa de fire Momenter, kaster vi endnu et Blik paa Tiden omkring Udgivelsen af »Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift«. Endnu tyve Dage før dette Skrift udkommer, synes Kierkegaard ganske sikker paa, at han vil søge et Præsteembede. Han skriver den 7. Februar 1846: »Min Idee er det nu at uddanne mig til at blive Præst. Jeg har i flere Maaneder bedet Gud om at hjælpe videre, thi for mig har det nu længere staaet tydeligt, at jeg ikke bør være Forfatter mere, hvilket jeg nemlig enten kun vil være ganske ell. slet ikke. Af den Grund har jeg heller ikke samtidigt med Correkturen begyndt paa noget Nyt, men kun paa den lille Anmældelse af de to Tidsaldere, der atter er afsluttende.«²⁰

Men faa Dage efter, at »Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift« var udkommet, spores allerede en vis Tvivl angaaende Valget af Præstegerningen. Kierkegaard udtaler da: »Blot jeg kan drive det i mig selv til at blive Præst. Derude i den stille Virksomhed, i Fritimerne indrømmende mig en lille Produktion, der vil jeg dog aande mildere, hvormeget end det nu værende Liv har tilfredsstillet mig.«²¹

²⁰ Pap. VII¹ A 4.

²¹ Pap. VII¹ A 98, S. 46.

I Begyndelsen af samme Optegnelse beretter Kierkegaard med en vis Selvfølelse om sin Position som Forfatter, efter at han har udgivet »Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift«, og efter at han har udfordret »Corsaren«. Han udtaler: »»Afsluttende Efterskrift« er ude; Pseudonymiteten overtagen; een af Dagene vil Trykningen af den »literaire Anmeldelse« begynde. Alt er i sin Orden; jeg har nu blot at forholde mig rolig, taus, stolende paa at Corsaren nok vil understøtte det hele Foretagende negativt netop som jeg ønsker det. Jeg er i dette Øieblik, i Ideen seet, saa correct situeret i Literaturen som muligt, og tillige saaledes at det bliver en Gjerning at være Forfatter. Det var i sig selv den lykkeligste Idee, netop i det Øieblik jeg var færdig med mit Forfatterskab og ved at overtage alle Pseudonymerne netop løb den Risico at blive en Slags Auctoritet, at jeg da brød med Corsaren for at forhindre enhver ligefrem Tilnærmelse.«

Af alle de lige anførte Udtalelser faar man det bestemte Indtryk, at Kierkegaard var klar over, at han paa denne Tid stod i en Overgangssituation, hvor han ikke var helt sikker paa, hvorledes han skulde stille sig til Valget mellem Digter og Præst.

Men snart begynder de fire nævnte Momenter at gøre sig gældende og øve deres Indflydelse paa hans Refleksioner. Vi ser nu nærmere paa hvorledes:

1. Kierkegaards Udfordring til »Corsaren« medfører følgende Virkninger:

a. Kierkegaard har ment, at han med sin Udfordring har vovet sig ud over det digteriskes Grænse; han kommer i direkte Berøring med Virkeligheden, eller som han udtrykker det: »... det bliver en Gjerning at være Forfatter.«²² For Kierkegaard betyder dette, at han fra nu af kan tillade sig at betragte sig selv som mere end Digter. Naar vi derefter enkelte Steder i hans Papirer støder paa Udtalelser, hvor han anser sig selv for mere end Digter, saa sigter han dermed til sin Udfordring af »Corsaren«. Som Eksempel paa en saadan Udtalelse kan anføres følgende: »Jeg er forsaavidt lidt mere end en Digter, fordi jeg dog har havt Mod til at vove at udsætte mig for Forhaanelse og holdt det ud.«²³ Kierkegaard overvejer derfor fremdeles, om og hvordan han ogsaa i Fremtiden kunde optræde som »Forfatter i Charakter«,²⁴ som han kalder det.

b. Ogsaa paa anden Maade faar Udfordringen sin Betydning for Kierkegaard,

²² Pap. VII¹ A 98.

²³ Pap. X¹ A 558; se dertil bl. a. ogsaa Pap. XI A 316 og X⁴ A 673 (sidst).

²⁴ Pap. X¹ A 309.

nemlig ved den eksistentielle Erfaring, han vinder gennem sit Sammenstød med »Corsaren«. Gennem denne Erfaring lærer han, at den, som vover noget for Sandhedens Skyld, vil komme til at lide. Deraf uddrager han den Lære, som særlig kommer til Udtryk i Afhandlingen: »Har et Menneske Lov til at lade sig ihjelslaa for Sandheden?«,²⁵ at det er den Enkelte selv og ikke Omverdenen, som bestemmer, hvorvidt den Enkelte bliver udsat for Haan og Martyrium. Disse Tanker spiller i den efterfølgende Tid stor Rolle for Kierkegaard i hans Overvejelser over, i hvor høj Grad han tør vove at udsætte sig for Lidelse fra Omverdenens Side.

Allerede Følelsen af at være »Forfatter i Charakter«, saavel som Tankerne om den frivillige Lidelse, maatte virke hemmende paa Kierkegaards Ønske om at blive Præst.

c. Endnu mere hemmende i denne Retning var Kierkegaards Overbevisning om, at hvis han søgte Præsteembede paa Landet, efter at han var blevet udsat for det voldsomme Angreb fra »Corsaren«, vilde det blive betragtet som Flugt.

«Corsaren»'s Angreb paa ham havde altsaa bevirket, at Planerne om et Præsteembede indtil videre maatte skrinlægges. Dette kommer til Udtryk i følgende Optegnelse ca. et Aar efter Udfordringen af »Corsaren«: »Gud være lovet, at alle Pøbelagtighedens Angreb kom over mig. Jeg har nu ret faaet Tid til at lære ind efter, og forvisse mig om, at det dog var en tungsindig Idee med det at ville leve ude paa en Præstegaard, for i Afsidshed og Glemthed at gjøre Poenitentse. Nu staaer jeg ganske anderledes besluttet paa Pletten end jeg nogensinde har gjort. Og havde denne Overhaling af Forhaanelse ikke kommet over mig: saa havde hiin tungsindige Idee bestandigt forfulgt mig, thi en vis Art Medgang opelsker netop tungsindige Ideer; . . . «²⁶

d. I den lige anførte Optegnelse nævner Kierkegaard endnu en Følge af den Forhaanelse, han var blevet udsat for af »Corsaren«, nemlig, at han »har nu ret faaet Tid til at lære ind efter«. Dette maa forstaaes som en Tilkendegivelse af, at »Corsaren»'s Angreb har faet ham til at fordybe sig i den opbyggelige Side af Kristendommen og saaledes har givet Stødet til, at det rent kristelige bliver stærkere betonet i Forfatterskabet, saaledes som det sker i »Opbyggelige Taler i forskjellig Aand«, »Kjerlighedens Gjerninger« og »Christelige Taler«.

²⁵ S. V. XI.

²⁶ Pap. VII¹ A 229.

Alt dette maa siges at ligge i det første Moment: Følgerne af Kierkegaards Udfordring af »Corsaren«.

2. Det næste Moment er Kierkegaards udvidede Syn paa Digteren og hans Opgaver, et Syn, som kommer til at spille en afgørende Rolle for Forfatter-skabet efter Udgivelsen af »Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift«. Dette Moment har nær Tilknytning til Kierkegaards Tanker om at ville være mere end en Digter og til den Fordybelse i Kristendommens opbyggelige Side, som »Corsaren«'s Angreb gav Anledning til. Alligevel maa det nye Syn paa Digteren først og fremmest forklares indefra, idet dets Tilblivelse hænger sammen med hele den Udvikling, Kierkegaard som Forfatter maatte igennem.

Under Kierkegaards litterære Virksomhed indtil »Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift« laa Tyngdepunktet i det æstetiske og det humane, de to Omraader, som er Digterens rette Domæne. Udfra Kierkegaards Forudsætninger kan Digteren ogsaa betegnes som det humanes Præst.²⁷

Efter Udgivelsen af »Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift« har Kierkegaard i det væsentlige udtømt Mulighederne paa det humanes Omraade; Tyngdepunktet maatte nu, hvis Forfatterskabet skulde fortsætte, ganske konsekvent flyttes fra det æstetiske og det humane til det religiøse. Digteren maa skifte Position og blive religiøs Digter.

Inden vi gaar over til en nærmere Omtale af denne nye Position, vil det være paa sin Plads at anføre Kierkegaards Bestemmelse af en Digter, en Bestemmelse, der i videre Forstand ogsaa gælder Digteren paa det religiøse Plan. Kierkegaard udtaler: »Hvad er det at være Digter? Det er at have sit eget personlige Liv, sin Virkelighed i ganske andre Categorier end den digteriske Frembringelses, det er, at forholde sig til Idealet blot i Phantasie, saa Ens egen personlige Tilværelse er mere eller mindre en Satire over det Digteriske og over En selv. Forsaavidt er ogsaa alle de moderne Tænkere, selv dem af Rang (jeg mener de tyske, thi danske er der da slet Ingen af) Digtere. Og overhovedet er det Maximum hvad Livet viser. De fleste Mennesker lever aldeles uden Idee, saa kommer de Færre, som digterisk forholder sig til Idealet, men selv i deres personlige Liv negte det.«^{27a}

²⁷ Smlg. hertil bl. a. S. V. III, S. 84: »Kjærligheden har dog i Digterne sine Præster,« og S. V. IX, S. 49 ff. m. v.

^{27a} Pap. X¹ A 11. Angaaende Kierkegaards Sammenstilling af Tænkere og Digtere se Pap. VII¹ A 82.

Naar Kierkegaard blev baade human og religiøs Digter, skyldes det ifølge hans egen Forklaring, at han altid har sat Virkeligheden i Forhold til de højeste etiske og religiøse Idealer. Kierkegaard belyser dette i følgende Optegnelse, som tager Hensyn til begge Former for digterisk Virksomhed: »Det er ganske vist, at mit Ideal netop var at blive Ægteemand og ganske leve blot for at være gift. Og see, idet jeg fortvivler om at naae det, bliver jeg Forfatter, og det endda maa-skee en Forfatter af Rang. Mit næste Ideal er at blive Landsbypræst, at boe i det stille Landskab, ret at være indlevet i den lille Kreds, som skulde omgive mig – og see, idet jeg fortvivler derover er det vel muligt, at jeg igjen realiserer Noget, der synes langt større.«²⁸

Men Fortvivlelsen bunder netop i, at Kierkegaard anlægger en høj Maale-stok paa Livet, hvilket han udtrykker med følgende Ord: »Min Ulykke eller Det, der gjør mig mit Liv saa vanskeligt, er at jeg er spændt en Toneart høiere end andre Mennesker, og hvor jeg er, hvad jeg foretager mig ikke har med det Enkelte at gjøre, men altid tillige med et Princip og Idee. De Fleste tænke i det Høieste over, hvilken Pige de skulle ægte: jeg maatte tænke over Ægteskabet. Og saaledes i Alt.

Nu gaaer det mig i Grunden lige saa. De Fleste tænke høist over, hvilket Embede de skulle søge, nu er jeg lykkelig vel inde i hele den Anstrængelse, i den Ideekamp, det Princip-Spørgsmaal, hvorvidt det christeligt er i sin Orden med såkaldte christelige Embeder.«²⁹

Dette, som han kalder »Princip-Spørgsmaal« eller i videre Betydning: Opstillingen af høje Idealer, har gjort, at Kierkegaard paa det humane Omraade maatte nøjes med et ulykkeligt Kærlighedsforhold til den Kvinde, han elskede. Hans idealistiske etiske Indstilling tillod ham ikke at binde sig til hende, selv om han godt vidste, at »der er saa mangt et Ægteskab, der skjuler Smaa-Historier.«³⁰ Han maatte nøjes med at blive det humanes Digter.

Det samme Forhold gentager sig paa et højere Plan. Kierkegaard forstår Guds Krav med en saadan Alvor, at han, som han allerede siger det i 1845, lider af »en ulykkelig Forelskelse i Gud.«³¹

Altsaa, fordi Kierkegaard ikke kunde realisere det almene paa Grund af de

²⁸ Pap. VII¹ A 169.

²⁹ Pap. X¹ A 476.

³⁰ Pap. IV A 107, S. 43.

³¹ Pap. VI A 43.

høje Idealer, blev han til dettes Digter, og fordi han ikke kunde honorere de Krav, han stillede til en Kristen, bliver han til en »ulykkelig Elsker« i Forhold til Kristendommen og dermed til en religiøs Digter.

Hele den sidste Konflikt har Kierkegaard senere særlig klart fremstillet i »Sygdommen til Døden«. Her skal blot anføres enkelte Citater derfra: Kierkegaard kalder en »Digter-Existent«³² med den nævnte Kollision »den eminenteste Digter-Existent«, hvori man maa give ham Ret, naar man tænker paa ham selv. Han anfører som Hovedanklage mod denne Digter, at han digter om »det Gode og Sande«, »istedetfor at være det, det er, existentielt stræbe at være det.« Dette genspejler ganske tydeligt Kierkegaards egne Kampe mellem det at digte og det at handle, som viser sig i mange Optegnelser i Papirerne lige siden 1846. Endvidere taler Anti-Climacus-Kierkegaard om de to Arter af ulykkelig Kærlighed, den ene paa det humane, den anden paa et højere Plan, der skaber de to nævnte Typer af Digtere. Dette refererer sig ogsaa i første Række til Kierkegaard selv. Vi læser om den religiøse Digter i Forhold til den humane: »Som En der blev ulykkelig i Elskov, og derved blev Digter, livsaligt priser Elskovens Lykke: saaledes bliver han Religieusitetens Digter.« Og videre: »Men som hiin Digtens Beskrivelse af Elskov, saaledes har denne Digtens Beskrivelse af det Religieuse en Fortryllelse, et lyrisk Sving, som ingen Ægtemands og ingen Velærværdigheds.«

Som religiøs Digter forstod Kierkegaard det som sin Opgave at stille stadig strengere Krav, saa heller ikke dette Moment kunde fremme hans Beslutning om at søge et Præsteembede.

3. Det tredie Moment, som ogsaa dukker op kort efter, at »Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift« var udkommet, er Kierkegaards stadig tilbagevendende og stadig kraftigere Beskyldninger mod Præsterne, at de først og fremmest var interesserede i »Levebrødet«. En af de første Optegnelser derom lyder: »Overhovedet spiller Levebrøds-Betragtning dog den afgjørende Rolle i Verden; overalt hvor denne Mellembestemmelse svigter, blive de raadville. De titulaire Christne, der egentlig slet ikke have noget Indtryk af det Christelige, opholde sig slet ikke over at en Præst foredrager den orthodoxe Lære, og hvorfor ikke? Fordi det er hans Levebrød. De opholde sig slet ikke over, at hiin Præst i Prædikenen gjør strenge Fordringer til Livet og hvorfor ikke? Det

³² S. V. XI, S. 189 f.

hører med til hans Næringsvei, ligesom at [en] Officeer seer barsk ud og en Politie-Officiant slaaer. – Naar derimod en privat Mand i strængere Forstand er religiøs og ytrer sin Religiositet: saa ansees han for gal, og hvorfor? Fordi Næringsveiens Mellembestemmelse mangler.«³³

Med denne Optegnelse, hvor Kierkegaard endnu er forholdsvis mild i sin Dom over Præsterne, indledes den lange Række af Udfald, som naar deres Kulmination under Kirkekampen.

Der melder sig selvfølgelig her det Spørgsmaal, hvordan Kierkegaard kunde tænke sig en Ansættelse som Præst, efter at han var begyndt at øve en stadig stærkere Kritik af Præstestanden. Kierkegaard mener, at Vanskeligheden vilde kunne klares paa den Maade, at han simpelthen indrømmede, at han ikke var bedre end andre Præster, og at det var for det økonomiskes Skyld, han søgte Præsteembedet. Han udtaler derom bl. a.: »Naturligviis har jeg aldeles Intet at sige mod, at en Mand arbejder for Udkommet og Deslige, jeg agter selv at gjøre det; men klart skal det være, at det ikke er for at tjene Sandheden. Sandheden behøver det slet ikke, at jeg bliver en høi fornemme Mand og Deslige, den er aldeles ligegyldig om jeg lever af tørt Brød, altsaa for Sandhedens Skyld kan det ikke være. At det skulde være for, som det hedder at udrette mere ved Hjælp af sin Stilling, da er dette at spotte Christus og alle Sandheds-Vidner, der dog ene have viist, hvorledes man udretter meest for Sandheden. Vil jeg alligevel have det fornemme Embede: vel, men saa een Indrømmelse, at det er for min egen Skyld.«³⁴

4. Vi kommer nu til det fjerde Moment, som er Kierkegaards begyndende Frygt for sin økonomiske Stilling i Fremtiden. Ogsaa dette Moment melder sig hos ham i Tiden kort efter Udgivelsen af »Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift«. Før den Tid var det, som paavist, Pønitense-Tanken, som fremkaldte hans Ønske om at komme ud paa Landet som Præst, nu var det hovedsagelig den økonomiske Usikkerhed, som tilskyndede ham dertil. Dette mærkes i de mange Optegnelser, hvor Kierkegaards Bekymring for sine fremtidige økonomiske Forhold kommer til Orde. De før nævnte hemmende Momenter bevirker dog, at Kierkegaard samtidig stadig maa kæmpe med Betæneligheder med med Hensyn til at søge Embede.

³³ Pap. VII¹ A 152.

³⁴ Pap. X² A 98.

For dog at gøre Ende paa de gentagne Refleksioner over denne Sag og for at berolige sig med, at han ogsaa endelig en Gang har forsøgt at faa et Embede, beslutter han sig i Juni 1849 til at opsøge saavel den daværende Minister for Kirke- og Undervisningsvæsenet J. N. Madvig som Biskop Mynster. Derom skriver Kierkegaard under Overskriften: »*Historisk Anmærkning*« bl. a. følgende: »For dog at forvise mig om, at det ikke er, fordi jeg krymper mig ved at gjøre Skridt i modsat Retning, var jeg ((Løverdag)) iforgaars ((efterat jeg om Fredagen ikke havde truffet Mynster)) hos Madvig, men traf ham ikke. Det var nu heldigt nok. Thi dette tør jeg dog sige til mit Forsvar, at jeg denne Gang, som jeg pleier, tænkte at gjøre disse Skridt men bestandig med den Mulighed, just saa at faae Fart til at handle i modsat Retning; dette er nemlig Noget som ligger i mit Væsen, fordi hvad der frister mig som Mulighed, naar det viser sig, at kunne blive Virkelighed, bliver mig noget Andet.«³⁵ Hvad Kierkegaard mener dermed, forklarer han nærmere med følgende tilføjede Bemærkning: »Ja, det er sandt. Gud give man havde tilbudt mig en Embedsstilling, saa vilde det vistnok blive mig langt lettere at forstaae, at jeg ikke kunde paatage mig den. Men her kommer det Selvplagerske i mig igjen; naar den ikke tilbydes mig, saa frygter jeg, at det er for at skaane mig selv, at jeg ikke gjør de fornødne Skridt.«³⁶

Et Par Dage senere er Kierkegaard igen hos Mynster, men det kommer ikke til nogen Samtale om Sagen, da Mynster ikke havde Tid dertil.

Kierkegaard føler sig faktisk lettet efter disse Forsøg med negativt Udfald, nu har han fra sin Side gjort noget; han gør sig endda Bebrejdelser over, at han muligvis allerede har vovet sig for langt ud.³⁷ Man kan sige, at med disse Forsøg er Kierkegaards Interesse for et Præsteembede kulmineret, og den træder nu mere og mere i Baggrunden. Han tolker de negative Resultater af sine Forsøg som »et Vink af Styrelsen«.³⁸

Kierkegaard fastholder dog endnu i nogle Aar den Tanke at søge Ansættelse ved Præsteseminariet. Denne Tanke var af senere Oprindelse og skyldtes sandsynligvis den Omstændighed, at Kierkegaard forberedte en Forelæsningsrække

³⁵ Pap. X¹ A 497.

³⁶ Pap. X¹ A 498.

³⁷ Pap X¹ A 434 og A 499.

³⁸ Pap. X² A 177.

om »Den ethiske og den ethisk-religieuse Meddelelses Dialektik«, hvoraf vi foruden udførlige Udkast har to fast udarbejdede Forelæsninger.³⁹ Saa vidt man kan se, var det Kierkegaard selv, der luftede Tanken om Ansættelse ved Præsteseminariet over for Mynster. Kierkegaard skriver derom i 1849: »Forleden Dag gik jeg op til Mynster, og lod et Ord falde i Retning af Ansættelse ved Pastoral-Seminariet. Det hjælper.« Men lige derefter kommer Kierkegaards sædvanlige Betæneligheder: »Dersom man tilbød mig det, saa vilde det neppe friste mig.«⁴⁰ Af efterfølgende Samtaler derom hos Mynster erfarer vi, at Mynster ikke var villig dertil, muligvis vilde han hellere have Kierkegaard paa Landet som Præst.⁴¹

Kierkegaard fastholder længe Tanken om Ansættelse paa Præsteseminariet, maaske netop fordi Mynster var afvisende. Endnu i August 1851 bragte han den paa Bane over for Mynster, hvilket fremgaar af følgende: »Saa faldt der et Par Ord om Pastoral-Seminarium; men det søger han at undgaae og mener, at det var rigtigst at jeg selv begyndte, udendvidere oprettede et Pastoral-Seminarium.«⁴² Ja, saa sent som i 1852 beklager Kierkegaard, at Mynster ikke har tilbudt ham Stillingen ved Præsteseminariet.⁴³

Under al denne Bekymring for det økonomiske, som han en Tid mente skulle afhjælpes ved, at han søgte et Embede, prøver Kierkegaard at kæmpe sig frem til den Tro, at Styrelsen vil hjælpe ham paa hans videre Vej. Han naar under disse Forhold til Forstaaelsen af, at »Forsagelsen er et høiere Forhold til Gud«, og han skriver næsten begejstret derom: »Saaledes som Forsagelsen i Almindelighed repræsenteres, har det forekommet mig at være et Forsøg paa at gjøre Gud til en naragtig Pedant og Guds Forholdet til et evindeligt Kniberie og uafsladelig Smaalighed. Derfor har det slet ikke tiltalt mig. Men det forholder sig ogsaa ganske anderledes, thi Forsagelsen, ja Forsagelsens Lyst er just Kjerligheds-Forstaaelsen med Gud. Og hvad mig angaaer, da skylder jeg Sandheden at tilstaae, at det var Gud, der intimerede. Jeg havde ikke drømt om dette, havde heller ikke troet mig istand dertil. Men det var, som blev den mig tilhvisket af Gud den Hemmelighed: Forsagelsen er et høiere Forhold til

³⁹ Pap. VIII² B 79–89.

⁴⁰ Pap. X¹ A 167.

⁴¹ Se derom f. E. Pap. X⁴ A 218.

⁴² Pap. X⁴ A 373.

⁴³ Pap. X⁴ A 604.

Gud, er egentlig Kjerligheds-Forholdet. Og derved bredte der sig, idetmindste for mig et Tryllerie over Forsagelsen – jeg er aldrig før blevet saaledes fortryllet.«⁴⁴

Men Bekymringen for det økonomiske var dog ikke saa let at faa Bugt med, og Kierkegaard noterer endnu i 1854 følgende: »Det der her af Endeligt tager meest paa mig, er det Hensyn til Udkommet som kommer mig nærmere og nærmere.«⁴⁵

Vi nærmer os nu den sidste Fase i Striden mellem Digter og Præst. Karakteristisk for denne Fase er det, at Kierkegaard som Forfatter paa et væsentligt Punkt prøver at virkeliggøre det høje Ideal af en Præst, som han til Slut opstillede.

Men først skal i Korthed omtales enkelte Etaper fra den nærmest forudgaaende Tid. I dette Tidsrum var det, Kierkegaard udgav de to stærkt polemiske Skrifter »Sygdommen til Døden« (1849) og »Indøvelse i Christendom« (1851). I disse to Værker, særlig i »Indøvelse i Christendom«, skrues de kristne Fordringer saa højt op, at Kierkegaard ikke selv mente at kunne honorere dem, derfor udgiver han dem pseudonymt.

Med Kierkegaards Udfordring til sin Samtid gennem de to Skrifter »Sygdommen til Døden« og »Indøvelse i Christendom« slutter hans egentlige Forfattervirksomhed.⁴⁶ Fra September 1851 til December 1854 udgiver Kierkegaard intet. Men han arbejder ihærdigt med forskellige Spørgsmaal af central kristelig Betydning. Han anslaa selv Værdien af disse sine Overvejelser og Refleksionskampe meget højt. Han skriver i Marts 1853 bl. a. følgende: »Et dybt Tungvind blev holdt nede ved at producere. Saaledes gik Aarene. Da blev den Bekymring for Udkommet lagt mig nærmere og nærmere. Og det stillede sig for mig som var denne uhyre Produktivitet ikke næsten en storartet Adspredelse.

Vel saa blev den standset. Det var tungt nok. Nu har jeg i vel et Par Aar ikke været produktiv, altsaa det er holdt.

Følgen deraf er blevet, at der nu igen ligger ligesom opsamlet i mit Hoved

⁴⁴ Pap. X⁴ A 673.

⁴⁵ Pap. XI² A 12.

⁴⁶ Dette pointeres i »To Taler ved Altergangen om Fredagen« fra August 1851, selv om Kierkegaard en Maaned senere udgiver »Til Selvprøvelse«.

og (i) min Tanke en enorm Produktivitet – ja, jeg troer der i dette Øieblik kunde gjøres rigeligt diverse Professorer og Digtere ud af mig.«⁴⁷

Kierkegaard bruger altsaa ikke denne sin Rigdom af Tanker til Udgivelse af nye Værker. Men gennem hans fyldige Dagbogsoptegnelser fra disse Aar kan vi nøje blive orienteret om de Emner, som staar i Centrum af hans Interesser. Her skal blot nævnes enkelte af dem.

Kierkegaard interesserer sig meget for Forholdet mellem Kirke og Stat; han prøver ved stadig Fordybelse i Kristendommens første Tider at naa til en nærmere Bestemmelse af Begrebet »den stridende Kirke« (fra »Indøvelse i Christendom«) i Modsætning til de Forvanskninger af Kristendommen, som efter Kierkegaards Opfattelse har fundet Sted i de efterfølgende Aarhundreder. I Sammenhæng dermed undersøger han saadanne Bestemmelser som det Fri-villige, Sandhedsvidne, Efterfølgelse o.s.v.

Men mange af Overvejelserne angaar stadig hans egen Stilling som Forfatter. Naar han ser tilbage paa sit Liv, er det klart for ham, at der, som han siger, forundtes ham det Overordentlige.⁴⁸ Han er dog ikke sikker paa, hvad der kræves af ham i Fremtiden. Tanken om at blive Martyr for Kristendommens Sag afvises af ham med forskellig Motivering. Kierkegaard prøver nu paa at naa til den fulde Klarhed over sin Grænse og sin Position som den Ekstraordinære, og i mange Optegnelser kredser han omkring dette Emne.

Af de mange forskellige Ideer, han tumler med, er der kun en, som han mener paany vil føre ham til Handlen i det udvortes ligesom i »Corsaren«s Tid, men nu med væsentlig alvorligere Perspektiv. Han har efterhaanden samlet et helt Arsenal af Vaaben mod den bestaaende Kristenhed, og nu begynder han at indse, at det er paa dette Punkt, han skal være handlende, idet han maa udsige Dommen over Kristenheden.

Denne Tanke opstaar hos ham allerede i 1852, hvor han skriver følgende: »Der er et Ord, der skulde siges, og som jeg skulde sige; men det vil drage saa uhyre Consequentser efter sig, at det er som havde jeg ikke Kraft til at sige det i levende Live.«⁴⁹

Næste Aar udtaler han endnu klarere denne Tanke: »Der er noget ganske

⁴⁷ Pap. X⁵ A 105.

⁴⁸ Pap. X⁵ A 89, S. 106; m. fl.

⁴⁹ Pap. X⁴ A 664.

bestemt jeg har at sige, og det har jeg saaledes paa min Samvittighed, at jeg – saaledes føler jeg det – ikke tør døe, uden at have sagt det.«⁵⁰ Der behøvedes kun en Anledning, for at Kirkeangrebet kunde startes, og for at Kierkegaard med tungt Hjerte maatte sige det bestemte »ganske bestemt«.

Dermed er vi naaet til hans sidste Position i Striden mellem Digter og Præst. Denne Position er aftegnet i Kirkeangrebets Skrifter. Kierkegaard forsøger gennem dem til Dels at realisere den Art offentlig Meddelelse, som foresvævede ham som det højeste Ideal af kristelig Forkyndelse, nemlig en direkte Henvendelse til Menneskene paa Gader og Stræder.

Paa denne Maade griber Kierkegaard som religiøs Digter, der tidligere blot opererede med ideelle Muligheder, ind i Virkelighedens Verden og søger at virkeliggøre en Syntese af den religiøse Digter og Idealet af en Præst.

Tanker om den Art af Meddelelse, som Kierkegaard praktiserer under Kirkekampen, støder vi allerede paa i 1847 under hans Udarbejdelse af »Den etiske og den ethisk-religieuse Meddelelses Dialektik«. Han peger der paa, at en konsekvent etisk Meddelelse altid bruger Virkelighedens Medium; Læreren maa da, som det hedder, »leve og lære paa Gaden«. Kierkegaard anfører ved samme Lejlighed Luthers Udtalelse om, at der skulde prædikes paa Gaden. Kierkegaard skriver derom: »Luther siger ganske rigtigt at egl. burde der ikke prædikes i Kirker men paa Gaden.«⁵¹

Næste Gang Kierkegaard udtaler denne Tanke, er i 1848 i Relation til Mynster. Kierkegaard siger: »For Mynster var det lige saa umuligt, ja det Umuligste af Alt at prædike paa Torvet. Og dog er det noget nær blevet Hedenskab og Theatralsk dette at prædike i Kirkerne, og Luther har meget Ret i, at ivre for, at der egentlig ikke skulde prædikes i Kirkerne.«⁵²

Tanken om at prædike på Gaderne kommer derefter i Forgrunden hos Kierkegaard. Saaledes siger han bl. a. i 1851: »At prædike fra Prædikestol er at anklage sig selv, skal være: at have Mod til at lade det gaae ud over sig selv.

Saa er der nogen Sandhed i denne Art Forkyndelse, men alligevel gjælder det, at i strengere Forstand er den egentlige Prædiken eller Forkyndelse at prædike paa Gaden og ved Handling.«⁵³

⁵⁰ Pap. X⁶ B 232, S. 371.

⁵¹ Pap. VIII² B 85, 18. Se Udgivernes Henviisning til Luther m. v.

⁵² Pap. IX A 39.

⁵³ Pap. X⁴ A 287.

Paa den Tid da Kirkeangrebet fandt Sted, retter Kierkegaard en Bebrejdelse mod Luther i en Optegnelse betitlet: »Hvorfor jeg har brugt dette Blad« d.v.s. »Fædrelandet«, fordi Luther nok har sagt, at man skal prædike paa Gader, men ikke selv har praktiseret dette. Kierkegaard siger derom: »Luther siger etsteds i en af hans Prædikener, at egentligen skulde der ikke prædikes i Kirkerne; det siger han i en Prædiken, som vel er holdt i en Kirke, altsaa det bliver ved at sige det, han gjorde ikke Alvor dermed.«⁵⁴

Og Kierkegaard fortsætter om samme Spørgsmaal: »Altsaa i Kirken skulde der ikke prædikes, men paa Gaden, midt i Livet, det daglige, søgne Livs Virkelighed.« Kierkegaard forklarer videre, at hans Brug af Bladet »Fædrelandet« under Kirkekampen allerede var »en Tilmærkelse til det at prædike paa Gaden eller til at bringe det Christelige, Tanken om det Christelige ind midt i Livets Virkelighed og i Konflikte med dets Forskjellige; ... « Vi kan tilføje her, at Tilmærkelserne endnu mere gælder for hans Flyveblade »Øieblikket«. Gennem disse Flyveblade kunde Kierkegaard henvende sig direkte til Manden paa Gaden, til den menige Mand, som han satte Pris paa.⁵⁵

Kierkegaard formaaede med denne Art af Meddelelse at fremkalde et vist Røre i sin Samtid uden selv at blive forulempet, men han beskæftigede sig meget med den Tanke at gaa saa langt, at Samtiden muligvis kunde berede ham en lignende Skæbne som den, hans to store Forbilleder fik: Sokrates, hans menneskelige Forbillede, og Kristus, hans guddommelige.

Om disse Overvejelser beretter han i en Optegnelse med Overskriften »At virke katastrofisk« dette: »Hvor angst end Menneskene vilde blive for mig, hvis de fik det at vide, hvor fremmed det vilde være dem: vist er det, at det der i al den sidste Tid har beskæftiget mig, er, om det ikke var det Gud vilde jeg skulde gjøre, at jeg skulde sætte Alt paa at faae en Katastrophe tilveiebragt, paa at blive arresteret, dømt, om muligt, henrettet.«

Med dette sidste Forsøg paa at bringe en religiøs Digers Tankeverden saa nær Virkeligheden og Eksistensen som muligt har Striden mellem Digter og Præst naaet Klimaks. Spændingen mellem disse to udløstes vel aldrig helt, men den afledtes gennem Kierkegaards stadig dybere Afhængighed af Gud, saaledes som det fremgaar af de følgende Sætninger i denne Optegnelse:

⁵⁴ Pap. XI³ B 120.

⁵⁵ Se derom: Jørgen Bukdahl: Søren Kierkegaard og den menige mand. Kbh. 1961.

»Og der er i min Sjel en Bekymring, om jeg, ved at lade det være, ikke evigt vil fortryde det, en Bekymring mod hvilken jeg ikke veed at sætte Andet end den Tanke, i hvilken jeg bestandigt betroer mig til Gud, at han vaager over, at jeg Intet kommer til at forsømme som jeg evigt vilde fortryde at have undladt.«⁵⁶

⁵⁶ Pap. XI² A 265.